

Duitsland

Nooit ging het zo goed!

De Nederlands-Duitse betrekkingen zijn uitstekend. Op politiek niveau weten de wederzijdse landen elkaar goed te vinden. De opvattingen over de toekomst van de EU, Brexit, de monetaire eenwording lopen meestal niet ver uiteen. Duitsland, de economische reus binnen de EU, wordt steeds meer, misschien tegen wil en dank, een beslissende politieke factor. Nu het Verenigd Koninkrijk de Unie gaat verlaten, zal de Duitse stem nog meer gewicht krijgen. Echter, een Duitse *Alleingang* wordt zeker niet nagestreefd, en het afstemmen met op vele vlakken bondgenoot Nederland zal juist aan betekenis winnen.

Nederland en Duitsland werken intensief samen op het militaire vlak, zowel operationeel als in toenemende mate ook materieel. Er zijn nauwe relaties op energiegebied, er is een intensieve culturele uitwisseling. Duitse en Nederlandse onderzoekers werken samen, het Fraunhofer Project Center for Design and Production Engineering is in januari dit jaar geopend op de Universiteit Twente. Nooit ging het zo goed!

Goed gaat het ook met de economieën van Duitsland en Nederland. Beide landen hebben een binnen de EU relatief hoge groei. De Duitse economie groeide in 2016 met 1,9%, het hoogste niveau sinds 2011, en ook voor 2017 wordt een groei van 1,4% verwacht. Die groei

wordt breed gedragen, waarbij de stijgende binnenlandse consumptie de belangrijkste factor is. Ook de investeringen dragen bij aan de groei, maar zijn historisch gezien wel laag. De stijging van de arbeidsproductiviteit is dan ook een uitdaging. De werkloosheid daalt in rap tempo, iets wat de bestedingen verder positief beïnvloedt. Vertrouwensindicatoren zoals de Ifo-index staan dik in het groen.

Overschot

De Duitse mantra bij deze positieve economische ontwikkeling is: weerbaar zijn en buffers opbouwen. Duitsland realiseert voor het derde jaar op een rij een positief saldo op de overheidsbegroting. In 2016 was het overschot bijna 24 miljard euro. Dat komt natuurlijk omdat door stijgende economische activiteit de

“Het Duitse mantra is: weerbaar zijn en buffers opbouwen.”

Guido Biessen is coördinator van het economisch netwerk Duitsland en hoofd van de economische afdeling op de Nederlandse ambassade in Berlijn

Uitzicht op de Oberbaumbrücke in Berlijn.

belastingopbrengsten en de sociale zekerheidsuitgaven meevallen. Bovendien, met dank aan het ruimgelddbeleid van de ECB, vallen de rentebetalingen over de nationale schuld veel lager uit. Waar de Europese Centrale Bank, het inflatiepeil in geheel Europa overziend, een stimulerend beleid voert, is er voor Duitsland nationaal geen aanleiding om een stimulerend budgettaire beleid te voeren. Sterker nog, in Duitsland wordt gewaarschuwd voor de illusie van budgettaire ruimte, die is immers vooral ontstaan door de lage rentelasten! En dan is er nog dat andere overschot, dat in toenemende mate op kritiek kan rekenen, het overschot op de lopende rekening. Het Duitse overschot bedraagt al bijna 9% van het BBP. Het kan rekenen op kritiek vanuit de Europese Commissie en de woorden van Trump dreunen hier ook nog na. Toch kan men het Duitse bedrijfsleven natuurlijk hun concurrentiekracht niet verwijten. Het ECB-beleid en de resulterende lage rente en lage koers van de euro spelen een grotere rol

bij de overschotten op de lopende rekening, ook van de eurozone in zijn geheel.

Ontwikkelingen

Als iets heel goed gaat, moeten we ons altijd afvragen wat we over het hoofd zien. Het is heel belangrijk voor Nederland om de Duitse economische ontwikkelingen te zien en te duiden. Een neergaande conjunctuur in Duitsland heeft vrij rap consequenties voor de Nederlandse economie. Hoe zal het dus met Duitsland gaan op de meer middellange termijn?

De goede economische ontwikkeling lijkt in slaap te sussen: een heldere hervormingsagenda is lastig te ontdekken. Toch staan er grote transitievraagstukken in Duitsland centraal op de agenda, die ook een rol zullen spelen in de verkiezingen van september. Om de belangrijkste te noemen: Demografische veranderingen door een sterk vergrijzende bevolking en instroom van migranten vergen een inspanning op de arbeidsmarkt, om vrouwen en ouderen volwaardiger te laten participeren

en blijvende migranten zo snel mogelijk te laten integreren. De *Energiewende* vraagt een behoorlijke prijs van bedrijven en burgers, terwijl gelijktijdig de CO2-uitstoot problematisch blijft en de spanningen met buurlanden over pieken van elektriciteitstoestroom toenemen. Digitalisering staat in Duitsland volop in de aandacht. In het licht van de uitdagingen op het gebied van energie, digitaal, infrastructuur en de stand van zaken van de overheidsfinanciën zijn er vraagtekens bij het niveau van investeringen, zowel publiek als privaat. Op infrastructureel gebied heeft de regering stappen gezet en de begroting structureel met 40% verhoogt. Toch blijft er druk van binnen en buiten Duitsland om de investeringen verder te verhogen.

Kansen

Het is helder dat de maatschappelijke uitdagingen ook kansen betekenen voor het bedrijfsleven. En het Nederlandse bedrijfsleven grijpt de kansen in Duitsland volop! Op het

gebied van handel in goederen is natuurlijk genoegzaam bekend dat Duitsland al jaren met afstand de belangrijkste bestemming is en dat Rotterdam Duitslands grootste haven is! Van de Nederlandse export van goederen gaat bijna een kwart naar Duitsland.

Het is interessant om na te gaan waar ons groeipotentieel zit qua handel. Gewaakt moet hier worden voor onrealistische verwachtingen; de lat ligt al erg hoog. Het CBS heeft modelmatig laten zien dat de feitelijke export naar Duitsland zo'n beetje op het potentieel zit. Groeipotentie zit er vooral in de oostelijke deelstaten Sachsen, Sachsen-Anhalt en Thüringen. In Noordrijn-Westfalen en Baden-Württemberg zitten we boven onze potentie. In Beieren zitten we op het potentieel, maar daar is wellicht nog verdere groei mogelijk. De laatste twee bezoeken van het Koninklijk paar aan Duitsland waren dan ook goed gekozen en in het kielzog van dat bezoek gingen veel bedrijven op missie naar Zuid-Duitsland en de oostelijke deelstaten. Consolideren van het huidige hoge handelsniveau, in de context van een krimpende Duitse bevolking en een mondjesmaat groeien de wereldhandel, is al een uitdaging en vergt een inspanning van bedrijven en overheden.

Vanuit Duitse optiek gezien is Nederland na China de belangrijkste goederenleverancier: ruim 9% van de Duitse invoer komt uit Nederland. De Duitse invoer uit Nederland is weliswaar gedaald van zo'n 88 miljard naar 83 miljard euro, maar de daling zit vooral in de categorie aardolie en gas, waar het prijseffect een grote rol speelt. Met betrekking tot de structuur van de handel is het evident dat voor alle Nederlandse sectoren de Duitse markt zeer belangrijk is, zo niet prioritair. Van de agro-sector tot high-tech, van logistiek tot de creatieve industrie.

Diensten

Uiteraard blijven er voor de individuele ondernemer kansen te over. Waar in ieder geval mogelijkheden liggen, is in de dienstensector. Nederland exporteert veel minder diensten naar Duitsland. Van de wereldwijde export van zo'n 160 miljard gaat slechts 10% naar Duits-

land. Dat kan meerdere oorzaken hebben. Duitsland is meer een industrieel land. Bovendien zijn diensten lastiger te vermarkten omdat cultuurverschillen en taalbarrières hier een grotere rol spelen. Toch is hier meer aan de hand. Institutionele verschillen maken dat de interne markt voor diensten veel minder goed functioneert dan de interne markt voor goederen. Soms bestaan er ook aanzienlijke verschillen tussen de Duitse deelstaten onderling.

Duitslands grootste haven is Rotterdam.

Dat is jammer, we laten over en weer kansen liggen. Het Nederlands voorzitterschap van de EU in 2016 heeft van de dienstenmarkt een speerpunt gemaakt. Inmiddels heeft de Europese Commissie een reeks voorstellen gelanceerd om de werking van de dienstenmarkt te verbeteren, zoals de introductie van de diensten-e-card, het beoordelen van de proportio-

naliteit van nationale regelgeving omtrent de bescherming van beroepen en een verbeterde notificatie van nationale conceptwetgeving over diensten. Duitsland is echter vooralsnog erg voorzichtig met betrekking tot voorstellen tot het verder liberaliseren van de dienstenmarkt. Kansen blijven dan liggen.

Digitalisering

Kansen liggen er ook op gebied van digitalisering, wat ook door Duitsland tot speerpunt is benoemd. Duitsland is hier geen koploper. De discussie in Duitsland over digitalisering gaat al snel over Industrie 4.0. Natuurlijk is het belangrijk om het productieproces verder te verbeteren met behulp van digitale technieken. Maar het gaat ook over andere verdienmodellen, digitale platforms en de deeleconomie. De auto-industrie lijkt de weg beter te vinden richting elektromobiliteit en autonoom rijden. Dat biedt kansen voor de Nederlandse toeleveranciers. De digitalisering in de dienstensector en bij de overheid zelf kan nog wel een zetje of drie gebruiken. De discussie in Duitsland over de internetapotheken en het mogelijk verbieden van de internethandel is in die zin opvallend. ●●●

In de Volkswagenfabriek in Wolfsburg werken zo'n 60.000 mensen.

Vierluik Duitsland

In vier artikelen maakt Globe Magazine een rondreis door Duitsland. In de volgende editie belichten we Zuid-Duitsland.

- ① Kansen en ontwikkelingen Duitsland;
- ② Zuid-Duitsland;
- ③ De grensregio's;
- ④ Ondernemers over Duitsland.